

نقش مبلمان شهری در احساس آرامش و امنیت معلولان و جانبازان (مطالعه موردی: پارک دانشجو بجنورد)

دنیا گزل کوهی^۱، صمد ایزانلو^۲

چکیده

فضاهای شهری در بستر تاریخ، عرصه کارکردهای مختلف اجتماعی بوده و این کارکردها همواره در ارتباط مستقیم با عرصه عمومی و کالبدی شهری است. مبلمان شهری در ایجاد هویت، زیبایی و خوانایی شهر بسیار اهمیت دارد. امروزه مبلمان و منظر شهرها تحت تأثیر فضاهای دل‌مرده، سرد و بی‌روح بصری، چهره‌ای ناخوشایند و نامطلوب یافته‌اند که هیچگونه جذابیت و زیبایی در آنها نه تنها وجود ندارد بلکه برای معلولین و جانبازان این موضوع از وضعیت بدتری برخوردار است. این پژوهش به بررسی نقش مبلمان شهری در احساس آرامش و امنیت معلولان می‌باشد، روش تحقیق مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی، مشاهدات میدانی، مصاحبه و به دست آوردن داده‌ها، از طریق پرسشنامه و تجزیه و تحلیل اطلاعات با نرم‌افزار SPSS می‌باشد. جامعه آماری معلولان ساکن در شهر بجنورد که ۴۳۶۵ نفر هستند، براساس فرمول کوکران ۲۰۰ نفر نمونه آماری انتخاب شدند نتایج حاصل نشان می‌دهد، میانگین کل در رابطه با ارزیابی مبلمان در پارک مورد مطالعه ۲٫۹۵ بدست آمده که از سطح متوسط پایین‌تر بوده و نشان دهنده عدم رضایت مراجعه کنندگان از وضعیت چیدمان مبلمان و امکانات موجود در پارک مورد مطالعه بوده، در آزمون پیرسون ایجاد سرزندگی با استفاده از مبلمان شهری مناسب در پارک دانشجوی بجنورد از نگاه معلولین احساس آسایش روحی را به همراه خواهد داشت و بین مبلمان مناسب و آسایش روحی و روانی معلولان ارتباط معنادار قوی وجود داشته است.

واژگان کلیدی: مبلمان شهری، احساس آرامش، معلولان، پارک دانشجو بجنورد

^۱ کارشناسی‌ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری donya15181@gmail.com

^۲ کارشناسی‌ارشد مدیریت استراتژیک، معاون برنامه‌ریزی و امور عمرانی فرمانداری شیروان

مقدمه

امکان بهره‌برداری برابر از امکانات و مزایای یک زندگی شهری، از حقوق انکارناپذیر کلیه شهروندان و ساکنان یک شهر محسوب می‌شود. از جمله ملزومات رشد و توسعه جوامع، ایجاد بسترهای فضایی و کالبدی مناسب جهت استفاده همه اقشار جامعه از خدمات و امکانات عمومی، به منظور تحرک و جابجایی بهتر و دسترسی آسان‌تر در سطح شهر است. ناتوانان جسمی، معلولان و جانبازان، بخشی از افراد جامعه‌اند که همچون سایرین، نیازمند دسترسی و استفاده از امکانات و خدمات عمومی هستند. اما، وجود برخی موانع به ویژه در نحوه طراحی، معماری و شهرسازی، بسیاری از فضاهای شهری، به ویژه معابر عمومی، پارک‌ها و فضاهای سبز را فاقد شرایط لازم برای برآورده ساختن نیازهای دسترسی افراد معلول نموده است (تقوایی و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۷). بطور کلی فضاهای عمومی شهری علاوه بر آنکه بیشترین ارتباط را با شهروندان و محیط زندگی‌شان دارند، نقش بسزایی نیز در ایجاد هویت‌بخشی و برقراری احساس آرامش در شهرها ایفا می‌کنند. این دسته از فضاها با در برگرفتن سه بعد کالبد، عملکرد و معنا درصدد افزایش سطح کیفیت زندگی شهری و تشویق شهروندان جهت برقراری هرچه بیشتر تعاملات اجتماعی محیط‌های شهری می‌باشند (مویدی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۶۰). بحث زیبایی یکی از مقوله‌های مهم در راستای تحقق آرامش روحی و روانی شهروندان به حساب می‌آید. بسیاری از عملکردهای زیباشناسانه که در برگیرنده راحتی محیط، دسترسی یا نفوذپذیری، تنوع و گوناگونی، خوانایی، نظم فضایی، توالی منظر، ادراک فضایی و نمابانی می‌باشد باید در طراحی منظر شهری مورد توجه قرار گیرد. بدون توجه به عناصر زیباساز در طراحی محیطی شهرها نمی‌توان به طراوت و شادابی کالبدی که زمینه را برای آرامش روحی و روانی شهروندان مهیا می‌سازد دست یافت (خامنه و جنگی، ۱۳۹۳: ۱۰۳). در جوامع امروزی آرامش و آسایش یکی از پارامترهای ضروری برای ساکنین مناطق شهریست. چرا که عدم وجود آرامش باعث به وجود آمدن مشکلات روانی و اجتماعی می‌گردد که این مساله به تلاشی شدن جامعه شهری می‌انجامد (صادقی و کشتکار قلاتی، ۱۳۹۵: ۷۳). لذا سازگار نمودن فضاهای شهری با شرایط افراد گوناگون اعم از کودکان، سالمندان، بیماران ضروری می‌نماید. بنابراین، از طریق مناسب-سازی محیط شهری، کلیه افراد جامعه به ویژه معلولان و جانبازان امکان دسترسی به محیط شهری و فضای شهری و فعالیت در عرصه‌های مختلف زندگی را که حق طبیعی و شرط لازم برای زندگی اجتماعی انسان‌ها است، خواهد داشت (اذانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۳).

لزوم مناسب‌سازی فضاهای شهری و خدمات رفاهی برای جانبازان و معلولین بسیار ضروری به نظر می‌رسد، زیرا وضعیت بیشتر شهرها؛ خیابان‌ها، پیاده‌روها، اماکن عمومی، فضاهای رفاهی، سرویس‌های بهداشتی عمومی، سیستم حمل و نقل درون شهری و برون شهری و ... بگونه‌ای می‌باشند که امکان استفاده برای معلولین و جانبازان را فراهم نمی‌نماید. فضاهای عمومی شهری نقش مهمی در برنامه‌های توسعه مناطق شهری دارد،

فضای عمومی، فضایی است که به نظر می‌رسد باتوجه به نیازهای شهروندان به وجود آمده است و آن برای عموم آزاد می‌باشد. ویژگی این فضا این است که اجازه حضور گروه‌های مختلف مردم صرف‌نظر از طبقه اجتماعی، سن، جنس را می‌دهد (Habib, 2012: 179). باتوجه به ساختار جدید شهرها و عدم توجه به انسان در طراحی شهری؛ انبوهی از فضاهای دل‌مرده، سرد و بی‌روح در شهرها مشاهده می‌شود که به دور از هرگونه زیبایی و مطلوبیت هیچگونه معنا، مفهوم و عملکردی را القاء نمی‌کنند و نازیبایی و آلودگی بصری بعنوان زخمی بر چهره شهر تاثیری عمیق بر شهروندان و فضای شهری داشته که ماحصل آن بروز نابسامانی‌های لجام گسیخته، بی‌هویتی و خلق فضاهای بی‌کیفیت در شهرها بوده است که مسأله‌ای عادی شده و شهروندان صرفاً به دلیل رفع نیازی ضروری خود در این فضاها حاضر می‌شوند و جایگاه زیبایی، سرزندگی و نشاط بعنوان حلقه گم شده شهروندان و فضاهای شهری، به چشم می‌آید (طیبیان و موسوی، ۱۳۹۵: ۲۵۰).

براساس گزارش مشترک سازمان بهداشت جهانی و بانک جهانی در سال ۲۰۱۲ م، بیش از یک میلیارد نفر جمعیت جهان با نوعی ناتوانی زندگی می‌کنند، آمار معلولین در جهان در مقایسه با دهه نود قرن بیستم از ۱۰ درصد جمعیت جهان به ۱۵ درصد افزایش یافته است. با ورود جهان به هزاره سوم میلادی مسأله تطبیق شرایط محیطی با ویژگی‌های انسان، بحثی حل شده برای تمام مجامع بین‌المللی و دولت‌هاست. طبق آمارهای سازمان بهداشت جهانی از هر ۱۰ کودک یک کودک معلول به دنیا می‌آید و یا بعدها در اثر حادثه یا بیماری دچار معلولیت می‌گردد و ۱۰ تا ۱۵ درصد جمعیت هر کشوری را معلولان دارای معلولیت بارز ۳ درصد به خود اختصاص می‌دهند، در کشور ما بر مبنای این ۳ درصد حدود ۲ میلیون معلول شدید و ۶٫۵ میلیون کم‌توان وجود دارد (رفیعی و امجدی، ۱۳۸۵: ۱۵۹).

باتوجه به مطالب بیان شده و در راستای رسیدن به مناسب‌سازی مبلمان شهری و حضور مثبت معلولان و جانبازان در پارک دانشجوی شهر بجنورد، سعی می‌گردد به سوال مطرح شده در این ارتباط پاسخ داده شود: تا چه حد مبلمان شهری در پارک دانشجوی شهر بجنورد در راستای آرامش و امنیت معلولین و جانبازان مناسب می‌باشند؟ طبق مسئله پژوهش و با استناد به اهمیت و ضرورت موضوع تحقیق، اهداف پژوهش بدین صورت مطرح می‌گردد: بررسی و ارزیابی مبلمان پارک دانشجوی شهر بجنورد متناسب با خواست و توانایی از لحاظ روحی و جسمی معلولین و جانبازان. همچنین براساس اهداف تحقیق و باتوجه به ادبیات و چارچوب نظری پژوهش، فرضیه این پژوهش بدین صورت مطرح می‌گردد: مبلمان شهری در پارک دانشجوی شهر بجنورد آرامش و امنیت معلولین و جانبازان را به همراه ندارد.

اهمیت تحقیق

مناسب‌سازی فضاهای شهری و بهبود قابلیت دسترسی و تحرک افراد دارای معلولیت در کاهش فقر بسیار مهم می‌نماید تمامی افراد معلول در کشورهای در حال توسعه جهان بویژه کشور ما، از میزان بالای شیوع فقر و عدم دسترسی به فرصت‌های برابر اجتماعی و اقتصادی و بالتبع آن نامناسب بودن فضاهای شهری رنج می‌برند. تلاش برای کاهش فقر معلولین از طریق بهبود قابلیت دسترسی با تمرکز بر روی مناسب‌سازی فضاهای عمومی شهری بویژه ترافیک، مبلمان شهری و کاربری‌های متنوع موجود در سطح شهر (کاربری اراضی) امکان‌پذیر می‌باشد. بنابراین، نیازهای اساسی معلولین و جانبازان از جمله تحرک، دسترسی به فضاهای شهری و نیازهای حسی و حرکتی آنان نباید در فضاهای شهری نادیده گرفته شوند (افراسیابی، ۱۳۸۹: ۲). معلولان از هر نوع معلولیت جسمی یا روحی که برخوردار باشند، علیرغم وجود قوانین بهره‌مندی برابر از حقوق شهروندی، همچون سایر شهروندان، در عمل باتوجه به وجود طراحی‌ها و ساخت‌وسازهای غیراصولی و به دور از حداقل استانداردها، این اقشار از دسترسی سهل و آسان به اماکن عمومی شهر محروم‌اند و این امر لزوم توجه بیش از پیش به طراحی‌های اصولی و همراه با رعایت استاندارد به ویژه در اماکن عمومی شهر، که مورد استفاده اقشار و گروه‌های مختلف است را گوشزد می‌کند (تقوایی و همکاران، پیشین: ۴۹).

اهمیت میزان مناسب بودن فضاهای شهری برای گروه‌های مختلف استفاده کننده از این فضاها، بر کسی پوشیده نیست و در این ارتباط عوامل تشکیل دهنده اصلی شهر یعنی کاربری اراضی، ترافیک و مبلمان شهری بعنوان مهمترین عوامل در ارزیابی میزان مناسب بودن و مطلوبیت فضاها محسوب می‌گردند. یکی از مهمترین فضاهای شهری، فضاهای عمومی می‌باشند که همواره شاهد بیشترین حجم استفاده کننده بوده و بعنوان مهمترین بخش شهر به عمده‌ترین نیازهای شهروندان در ابعاد مختلف پاسخ می‌دهند (حبیبی، ۱۳۸۳: ۱۱). از طرفی اهمیت فضاهای سبز در محیط شهری، تا آن حد است که بعنوان یکی از شاخص‌های توسعه یافتگی جوامع مطرح است. پارک‌های شهری دارای نقش اجتماعی، اقتصادی و اکولوژیکی هستند، با مزایایی چون درمان بیماری‌های روحی، محیطی مطلوب برای پرورش کودکان، یکپارچگی اجتماعی، حفظ آسایش و نظایر اینها. این محیط‌ها در عین حال، معیاری برای ارتقای کیفیت فضای زندگی و توسعه جامعه محسوب می‌شوند (زیاری و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۳۷). نگاهی اجمالی به وضعیت موجود فضاهای شهری به ویژه پارک دانشجو در شهر بجنورد که در نزدیکی سازمان بهزیستی استان خراسان شمالی و اداره بهزیستی بجنورد و چندین مجتمع مرتبط با آن اداره می‌باشد نشان می‌دهد مبلمان موجود در این پارک پاسخگوی نیازها و محدودیت افراد دارای معلولیت نبوده و وجود مشکلات فراوان استفاده مفید از فضاهای شهری در این پارک برای بسیاری از افراد به ویژه افراد با محدودیت جسمی و حرکتی را به حداقل رسانده و حتی در برخی از موارد غیرممکن ساخته

است همچنین وضعیت چیدمان و مبلمان این پارک متناسب با روحیه و آرامش معلولان استفاده کننده از این فضاها نیستند، بدین ترتیب سازگار نمودن فضای پارک دانشجویی با شرایط این افراد ضروری به نظر می‌رسد.

روش تحقیق

در این پژوهش تلاش می‌شود با روش توصیفی-تحلیلی و تکیه بر شیوه مرور متون و منابع و مطالعات کتابخانه-ای به تعریف مبلمان‌های شهری و انواع آن پرداخته شود. سپس با استفاده از شیوه مطالعات میدانی، مبلمان‌های شهری در پارک دانشجویی شهر بجنورد، اعم از نیمکت‌های استراحت، وضعیت پیاده‌روها، صندوق پستی، تلفن‌های عمومی، کیوسک روزنامه فروشی و غیره مورد بررسی قرار گرفتند. بنابراین جامعه آماری در تحقیق حاضر شامل تعداد معلولان و جانبازان شهر بجنورد می‌باشد که حدود ۴ هزار نفر در این شهر دارای معلولیت می‌باشند و در نهایت با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۲۰۰ نفر بعنوان نمونه آماری در پژوهش حاضر انتخاب شدند که به صورت تصادفی و از بین کسانی که به این پارک مراجعه کردند، توزیع شدند.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

مفهوم فضای شهری در انطباق با هدف‌های انسانی و فعالیت‌های اجتماعی تعریف می‌شود و فضاهای شهری مانند خیابان، میدان، پارک و ... وسیله‌ای می‌گردند برای تقویت روح همکاری جمعی، روابط متقابل چهره به چهره، فضایی محصور، اندام‌واره و دارای هویت، عملکرد اساسی شهر در جمعی بودن فعالیت‌ها و وفور عرصه-های عمومی شهر نهفته و زمینه‌ای برای نمایش زندگی اجتماعی افراد و گروه‌های اجتماعی متفاوت می‌باشد. عرصه عمومی به صحنه‌ای بدل می‌شود که بازیگران و تماشاگران به ترتیب نقش خود را عوض می‌کنند و در این جابجایی مفهوم فضای شهری در مقیاس شهر بر تصور عمومی مردم از آن فضا منطبق می‌گردد. بر سر نحوه استفاده از فضاهای عمومی شهری مابین صاحب‌نظران، استفاده کنندگان و سرویس دهندگان همواره اختلاف نظر جدی وجود داشته، بطوریکه کارهای خدماتی نظیر توسعه فضاهای عمومی شهری، خدمات شهری، ایجاد فضاهای تفریحی، تجاری و تغییرات ایجاد شده در سطح آنها که باعث سلب آسایش و راحتی ساکنین، استفاده کنندگان و عابرین، که در مقابل این تغییرات غیرفعال می‌باشند، می‌گردند. از دیدگاه اجتماعی و فرهنگی، فضاهای عمومی بعنوان مکان‌هایی جهت ایجاد و تقویت مناسبات و روابط بیرونی، تعاملات، تغییرات و رویارویی‌های اجتماعی و مکان‌هایی که گروه‌هایی مختلف با خواست‌ها و علایق متفاوت گرد هم جمع می‌شوند، تعریف می‌شود (رفعیان، ۱۳۸۹: ۳۶).

بسیاری از نظریه‌پردازان شهری، فضای عمومی شهر را یک نقش اصلی، بنیادی، قابل نمایش و سازنده در سلامت شهری (رفاه، آسایش و امنیت) می‌دانند چرا که بعنوان یکی از اجزای اصلی یک محیط سالم شهری است. علاوه بر نقش کارکردی آن، باعث افزودگی کنش و واکنش اجتماعی، ارتباطات و تعامل اجتماعی (فعالیت‌های) در مکان‌ها می‌شود. با این حال اهمیت فضاهای عمومی در فرایند برنامه‌ریزی شهری نادیده گرفته می‌شود و یا اینکه فضاهای موجود اهمیت خود را از دست می‌دهند. علاوه بر این، دسترسی و بهره‌برداری از این مناطق کاهش یافته و استفاده و دسترسی از فضاهای عمومی در برنامه‌ریزی شهری و فرآیندهای توسعه نادیده گرفته می‌شوند. همچنین نظریه‌های گوناگونی درباره رابطه اجتماعی و فضاهای شهری مطرح شده‌اند. برخی فضا را تعیین کننده روابط اجتماعی موجود می‌دانند که به جبریون معروفند. بعضی فضا را بعد مادی جامعه فرض می‌کنند و روابط اجتماعی را در شکل دادن به آن موثر می‌دانند. بعضی نیز معتقدند فضا امکانات و محدودیت‌هایی ایجاد می‌کند که مردم بر می‌کنند. فضای عمومی شهر منعکس کننده روابط «انتخاب» که براساس معیارهای فرهنگی خود آن را می‌یابد. فضای شهری به مثابه «هویت» اجتماعی-فرهنگی در شهر است و در عین حال برمبنای این روابط یک محیط ساخته شده می‌تواند روابط اجتماعی را تسهیل کند یا مانع شود و بر آن تأثیر گذارد و به نوبه خود، از آن متأثر گردد (تولایی، ۱۳۸۲: ۱۱۳).

شرط لازم و کافی برای حضور انسان در محیط و انجام فعالیت‌های حیاتی و اجتماعی، مناسب بودن فضاهای شهری است. از طریق مناسب‌سازی فضاهای شهری کلیه افراد جامعه امکان دسترسی به محیط و عناصر و مبلمان شهری و فعالیت در عرصه‌های مختلف زندگی که حق طبیعی و لازمه حیات انسان است را خواهند داشت. توجه به نیازهای روانی و اجتماعی معلولین و جانبازان و بررسی زندگی انسان همواره عدم رشد عدالت اجتماعی و یا رشد فکری انسان‌ها را در طول تاریخ نشان داده است. در حال حاضر دیدگاه فعلی در جهان مبتنی بر یکپارچه‌سازی خدمات شهری برای معلولین می‌باشد لذا چگونگی نگرش جامعه در مورد معلولین و طرز برخورد با آنان و ارائه خدمات به آنان دارای نقش مثبتی می‌باشد. در اکثر کشورهای دنیا برنامه‌ریزان و طراحان فضاهای شهری و ساختمان‌های عمومی و آموزشی، اقدام به طراحی فضاهایی نموده‌اند که عملاً استفاده از آنها برای معلولین و ناتوانان راحت‌تر و موجب گردیده تا فعالیت‌های روزمره این قشر از جامعه در فضاهای شهری و ساختمان‌های عمومی راحت‌تر گردد. در حال حاضر کشورهایی دارای تجربه‌های مفید در حل معضلات و مشکلات معلولین هستند (افراسیابی، پیشین: ۵۱).

در کشورهای مختلف دنیا، از دهه هفتاد میلادی به بعد مناسب‌سازی اماکن عمومی و انطباق آن با نیازهای افراد دارای معلولیت، در دستورکار قرار گرفت و تجربه‌های کسب شده در این مورد سبب گردیده است تا پرداختن به این مسئله بگونه‌ای بین‌المللی نیز مطرح و در دستورکار سازمان ملل متحد قرار گیرد، در این بخش به برخی تحقیقات در زمینه مناسب‌سازی فضاهای شهری جهت معلولین اشاره می‌شود.

یتس در مقاله‌ای بیان می‌کند که با یکپارچه‌سازی طراحی فضاهای شهری می‌توان دو مقوله تحرک (پویایی) و قابلیت دسترسی را برای تمام اقشار جامعه بوجود آورد تا هرکسی قادر باشد بطور آزادانه در فضاهای شهری قدم گذارد، به نظر وی دو مقوله تحرک و قابلیت دسترسی در فضاهای شهری بایستی زیربنا و اساس برنامه‌ریزی‌های شهری و طراحی قرار گیرند، او معتقد است با یکپارچه‌سازی طراحی شهری می‌توان شیوه زندگی معلولان را ارتقاء بخشید (Yeats, 1999).

ساندرسون (۲۰۰۶)، در پایان‌نامه خود تحت عنوان ارزیابی برنامه‌ریزی دسترسی برای اشخاص با معلولیت در شهرهای میانی کانادا این تحقیق را با هدف از میان برداشتن موانع موجود در شهرها و بهبود دسترسی به فضاها برای اشخاص با معلولیت انجام داد. با انجام این پژوهش روشن شد که اغلب اشخاص با معلولیت در شهرها با موانع متعدد مواجه می‌باشند که باعث عدم مشارکت آنها در جامعه می‌شود. نتایج این مطالعه نشان داد که ابزارهای برنامه‌ریزی، راهکاری برای بهبود دسترسی مناسب معلولین به فضاهای شهری می‌باشند که معلولین بتوانند به درستی در مسائل جامعه مشارکت داشته باشند. بنابراین، درگیر کردن اشخاص معلول در توسعه و کاربرد ابزارهای برنامه‌ریزی بالقوه می‌تواند در مشارکت آنها در برنامه‌ریزی‌ها موفقیت‌آمیز باشد (Sanderson, 2006).

داوری‌زاده و رهنما (۲۰۱۵)، به بررسی مبلمان فضاهای عمومی شهری پرداخته‌اند. نتایج تحقیق آنها نشان می‌دهد که عدالت اجتماعی در دسترسی همه افراد جامعه به خصوص معلولین در دسترسی به فضاهای شهری شهر شیراز رعایت نشده است.

کمانرودی (۱۳۸۹)، به آسیب‌شناسی ساختاری مدیریت توسعه شهری تهران درباره مناسب‌سازی فضاهای شهری برای معلولین پرداخته است. نتایج تحقیق وی نشان می‌دهد ساختار متمرکز بخشی و عملکرد متفرق مدیریت توسعه شهری تهران کارایی لازم مناسب‌سازی فضاهای شهری برای معلولین را ندارد و مستلزم توسعه ساختار سیاسی متکثر مشارکتی مبتنی بر حکمروایی خوب شهری است.

تقوایی و همکاران (۱۳۸۹)، در مقاله‌ای با عنوان «بررسی و ارزیابی وضعیت پارک‌های شهر اصفهان براساس معیارها و ضوابط موجود برای دسترسی معلولان و جانبازان» وضعیت ۳۶ پارک مهم شهر اصفهان را بعنوان نمونه مورد بررسی و ارزیابی قرار داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که از مجموع پارک‌های مورد مطالعه، وضعیت ۲،۸ درصد مناسب، ۳۰،۵ درصد تا حدودی مناسب و ۶۶،۷ درصد هم از وضعیت نامناسب برخوردار بوده‌اند، بنابراین جهت بهسازی فضاهای عمومی برای توانمندسازی معلولان در بهره‌گیری بیشتر و بهتر از پارک‌ها و فضاهای سبز شهر، و سازگار ساختن این کاربری‌های شهری با نیازهای این اقشار، باید بیش از پیش توجه شود.

صفدرزاده (۱۳۹۲)، در مقاله‌ای با عنوان «میزان انطباق معابر شهری با نیاز جامعه معلولین و جانبازان (مطالعه موردی: شهر شیروان» به این نتیجه رسیده است که بی‌توجهی یا ناتوانی نسبت به ایجاد پیاده‌روهای مناسب که شهروندان بتوانند با آسودگی و بنحوی رضایت‌بخش از آن بهره‌مند شوند کاملاً مشهود بوده است. همچنین به این نتیجه رسیده است که کاستی‌ها چه خطرات و محدودیت‌های مضاعفی را برای عموم شهروندان شیروانی و از جمله گروه‌های خاص با محدودیت‌های جسمی و حرکتی ایجاد می‌کند. بنابراین در شهر شیروان هیچگونه مناسب‌سازی مطابق با استاندارد صورت نگرفته است.

شاطریان و همکاران (۱۳۹۵)، در مقاله‌ای با عنوان «بررسی مناسب‌سازی فضاهای شهری جهت دسترسی معلولین و جانبازان. نمونه موردی: ادارات دولتی شهر کاشان» که از روش‌های تحلیل کمی و کیفی و تکنیک GIS و Topsis fuzzy استفاده کرده‌اند به این نتیجه رسیده‌اند که در هیچکدام ادارات و ساختمان‌های دولتی تجهیزات خاصی برای معلولان فراهم نشده بوده و مجموع این عوامل، فضای آشفته، ناسالم و فاقد ایمنی و راحتی را جهت گروه‌های مختلف اجتماعی بویژه معلولین در این فضاها ایجاد کرده که این وضعیت نامطلوب نیازمند یک برنامه‌ریزی دقیق و منسجم به منظور بهبود وضع موجود و افزایش ایمنی و راحتی و در نتیجه ایجاد محیط اجتماعی سرزنده و شاد با حضور معلولین می‌باشد.

زیاری و همکاران (۱۳۹۵)، در مقاله‌ای با عنوان «عوامل موثر در احساس آرامش در فضاهای سبز و تفریحی در شهر کاشان» پرداخته‌اند که مقایسه میانگین‌ها نشان داده که بالاترین میانگین رضایتمندی، مربوط به متغیر مکان‌های راحت برای لذت بردن (۳,۶) بوده و کمترین میانگین مربوط به متغیر حس مکان (۲,۶) بوده. نتایج از مون همبستگی اسپرمن نشان دهنده وجود رابطه بین میزان مراجعه به فضاهای سبز و تفریحی و میزان احساس آرامش پاسخگویان بوده است. نتایج آزمون تحلیل عاملی نیز نشان داده عامل مکان‌های راحت برای لذت بردن مقدار ویژه ۳,۶۱ بیشترین تأثیر را در بین متغیرهای مورد بررسی داشته است.

یافته‌های تحقیق

ارزیابی میزان مناسب بودن پارک دانشجوی شهر بجنورد باتوجه به وضعیت و شرایط معلولین و جانبازان بعنوان یکی از مهمترین اهداف این پژوهش مطرح می‌باشد. در همین راستا پارک مورد مطالعه بعنوان منطقه نمونه مورد ارزیابی و بررسی قرار گرفت. براساس میزان جامعه آماری و با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۲۰۰ پرسشنامه در بین جامعه معلولین و جانبازان توزیع گردید. در این پژوهش ۶۵,۴ درصد متأهل و ۳۴,۶ درصد را افراد مجرد تشکیل می‌دادند. از این تعداد ۶۰ درصد از پاسخ دهندگان مرد و ۴۰ درصد هم زنان را تشکیل می‌دادند. براساس اطلاعات به دست آمده، میزان بی‌سواد جامعه تحقیق ۱۱,۳ درصد می‌باشند ۱۲,۵ افراد تحصیلات عالی دارند.

۱- بررسی و ارزیابی مبلمان شهری ویژه معلولین و جانبازان

اطلاعات و داده‌های به دست آمده در ارتباط با فضاهای شهری و موانع دسترسی و محدودیت‌های ویژه معلولین و جانبازان در منطقه نمونه بطور مستقیم توسط خود معلولان و جانبازان و با بررسی‌های میدانی و با مشارکت معلولان و جانبازان و نتایج حاصل از پرسشنامه کسب شده است. مبلمان شهری بعنوان اجزاء غیر ثابت در فضاهای شهری شامل: کف فرش معابر، روشنایی، تابلوهای خدماتی، تجاری و تبلیغاتی، علائم راهنمایی و رانندگی، گلدان، ایستگاه اتوبوس، نیمکت، باجه تلفن، سطل زباله و ... می‌باشد. طراحی و جانمایی صحیح هر یک از اجزای مبلمان شهری می‌تواند در برقراری ارتباط میان شهروندان و فضای شهری جهت آرامش و آسایش بسیار تأثیرگذار باشند. از این رو شکل، رنگ، بافت، پوشش و اتصالات، مواد مصرفی مبلمان شهری در ابتدا و سپس جانمایی و تطابق آن با محیط پیرامون، ایمنی و توجه به گروه‌های سنی مختلف استفاده کنندگان و معلولین از اهمیت زیادی برخوردار است.

سه هدف اصلی برنامه‌ریزی شهری، سلامت، آسایش و زیبایی می‌باشند، لذا دستیابی به هر سه مورد در شمار توجه به طراحی دلپذیر شهری منظور به دقت و حوصله و برنامه‌ریزی صحیح مبلمان شهری است. مبلمان شهری در زیباسازی، هماهنگی نظم و آسایش یک شهر نقش بسزایی دارد. بنابراین، می‌توان مبلمان شهری را بعنوان یکی از مهمترین ساختارهای شهر معرفی کرد. با توجه به مطالب بیان شده و از آنجا که هدف ما مناسب‌سازی فضاهای شهری برای معلولین و جانبازان می‌باشد، بایستی برنامه‌ریزی و طراحی تجهیزات شهری ۱۱۷ به نوعی پاسخگوی نیازهای معلولین و جانبازان باشد.

۲- وضع موجود مبلمان پارک دانشجوی شهر بجنورد از دید معلولان و جانبازان

براساس نتایج کسب شده از پرسشنامه‌ها، عمده‌ترین مشکلات معلولین و جانبازان در ارتباط با مبلمان و تجهیزات موجود در این پارک، که به آن اشاره داشتند؛ در وهله اول نامناسب بودن پله‌ها و عدم وجود سطوح شیبدار (رمپ) در ورودی پارک با میانگین ۲٫۶ و در مرحله بعد بحث مناسب بودن کفیوش‌های معابر داخل پارک و دسترسی ایمن و آسان به پارک با میانگین ۲٫۸ می‌باشد. لازم به ذکر است عامل میزان مناسب بودن و دسترسی به فضاهایی برای نشستن و استراحت معلولین و جانبازان در سرچ پارک با میانگین ۳٫۲ بهترین وضعیت را دارا بوده است، سایر اطلاعات به دست آمده را می‌توان در جدول شماره (۱) مشاهده کرد.

جدول شماره ۱) ارزیابی مبلمان و تجهیزات شهری در پارک دانشجویی بجنورد ۱۳۹۷

میانگین	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	شاخص ها
۲,۶	۲۹	۶۸	۵۶	۲۴	۲۳	نامناسب بودن پله‌ها و عدم وجود سطوح شیبدار (رمپ) در ورودی پارک
۳	۲۵	۳۳	۵۸	۴۰	۴۴	میزان مناسب بودن و عدم دسترسی به سرویس‌های بهداشتی
۲,۸	۵۲	۳۹	۶۶	۲۲	۲۱	مناسب بودن کف پوش های معابر داخل پارک
۳,۲	۳۰	۳۲	۶۰	۴۲	۳۶	میزان مناسب بودن و عدم دسترسی به فضای برای استراحت معلولین و جانبازان
۳,۲	۲۳	۲۵	۷۲	۳۶	۴۴	میزان مناسب بودن امنیت در شب
۲,۸	۱۴	۴۵	۶۲	۵۵	۲۴	دسترسی ایمن و آسان به پارک
۳	۳۵	۶۸		۳۸	۲۸	وجود تابلو و علائم راهنما و حسی ویژه معلولان
۲,۹۵	میانگین کل					

این متغیر از مجموع پاسخ‌های معلولین و جانبازان به سوالات مربوط به مبلمان و تجهیزات شهری در پارک دانشجویی بجنورد در پرسشنامه می‌باشد که بعد از آنکه تحلیل عاملی گرفته شده از سوال مربوط به این متغیر و بار شدن در یک متغیر به نام مبلمان و تجهیزات، باتوجه به پاسخ‌های آزمودنی‌ها به گزینه‌های این سوالات، نتایج پاسخ آزمودنی‌ها به هر سوال مربوط به این متغیر در جدول شماره ۲ آورده شده است. باتوجه به اطلاعات بدست آمده میانگین کل در رابطه با ارزیابی مبلمان در پارک مورد مطالعه ۲,۹۵ بدست آمده که از سطح متوسط پایین‌تر بوده و نشان دهنده عدم رضایت مراجعه کنندگان از وضعیت چیدمان مبلمان و امکانات موجود در پارک مورد مطالعه بوده است.

۱۱۸

جدول شماره ۲) توزیع فراوانی متغیر مبلمان و تجهیزات شهری از نگاه معلولان

میزان	فراوانی	درصد	میانگین	انحراف معیار
خیلی ضعیف	۳۷	۱۴,۸	۲,۹۵	۱,۵۱۸
ضعیف	۳۴	۱۶,۹		
متوسط	۶۸	۳۴,۲		
خوب	۳۰	۱۸,۴		
خیلی خوب	۳۱	۱۵,۶		
کل	۲۰۰	۱۰۰		

آسایش بصری از مولفه‌های مهم و اساسی محیط انسان ساخت آن محسوب می‌شود چراکه برای سکونت و زندگی شهر خانه‌ای است بزرگ، امام خمینی خانه باید از صفات و مزایایی برخوردار باشد تا سکونت و زندگی را مطلوب و آسایش‌بخش سازد، شهر نیز باید دارای کیفیات و ویژگی‌های برای تامین آسایش راحتی و امنیت باشد همچنین شهر مانند خانه باید محیطی گرم و صمیمی و دلپذیر باشد تا امکان زندگی مطلوب را فراهم سازد برای رسیدن به آسایش بصری در شهرها مولفه‌های زیادی دخیل هستند از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد که عبارتند از رفع آلودگی‌ها، توجه به کیفیت بصری، توجه به میزان نور و روشنایی به ویژه در هنگام شب، کیفیت دسترسی به فضاهای شهری، کیفیت‌های محیطی و غیره از جمله عواملی است که نقش بسزایی در ارتقای آسایش بصری خواهند داشت. براساس نتایج کسب شده از پرسشنامه‌ها، در ارتباط با شاخص‌های موثر بر افزایش آسایش روحی معلولان و جانبازان در این پارک، که به آن اشاره داشتند، بدین صورت می‌باشند: استفاده از رنگ‌های متنوع باعث افزایش حس آرامش می‌شود با میانگین ۲,۵۶ بدترین وضعیت را به خود اختصاص داده است و در مقابل وجود آبنا و گیاهان خوشبو در این پارک با میانگین ۳,۱ بهترین گزینه اعلام شده است.

جدول شماره ۳) ارزیابی وضعیت شاخص‌های آسایش روحی در پارک دانشجویی بجنورد ۱۳۹۷

شاخص‌ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین
افزایش مساحت فضای سبز باعث ایجاد آرامش در افراد	۲۰	۱۸	۶۰	۶۸	۲۸	۲,۹۲
تراکم درختان باعث حس آرامش	۱۶	۱۸	۷۶	۷۶	۱۴	۲,۷۳
استفاده از مصالح مدرن باعث آرامش	۱۶	۳۲	۱۰۰	۴۶	۶	۳,۰۳
استفاده از طرح‌های متنوع در کفسازی سبب نشاط می‌شود	۱۲	۳۸	۸۶	۵۰	۱۴	۲,۹۱
استفاده از رنگ‌های متنوع باعث افزایش حس آرامش می‌شود	۱۰	۲۰	۶۸	۶۰	۲۴	۲,۵۶
وجود آبنا و گیاهان خوشبو	۲۳	۳۳	۷۹	۳۳	۲۲	۳,۱
میانگین کل						۳,۲۹

۱۱۹

این متغیر از مجموع پاسخ‌های پاسخگویان به سوالات مربوط به مربوط به متغیر آسایش روحی در پرسشنامه می‌باشد که بعد از آنکه تحلیل عاملی گرفته شده از سوال مربوط به این متغیر و بار شدن در یک متغیر به نام آسایش روحی، باتوجه به پاسخ‌های آزمودنی‌ها به گزینه‌های این سوالات، نتایج پاسخ آزمودنی‌ها به هر سوال مربوط به این متغیر در جدول ۴ آورده شده است. باتوجه به اطلاعات بدست آمده میانگین کل در رابطه با ارزیابی شاخص‌های آسایش روحی در پارک مورد مطالعه ۳,۲۹ بدست آمده که از سطح متوسط بالاتر بوده و نشان دهنده رضایت مراجعه کنندگان از وضعیت شاخص‌های آسایش روحی و روانی در پارک مورد مطالعه بوده است.

جدول شماره ۴) توزیع فراوانی میزان شاخص‌های آسایش روحی در پارک دانشجویی بجنورد از نگاه معلولان

میانگین	درصد	فراوانی	میزان
۳,۲۹	۳	۶	خیلی کم
	۲۰	۴۰	کم
	۴۴	۸۸	متوسط
	۲۱	۴۲	زیاد
	۱۲	۲۴	خیلی زیاد
	۱۰۰	۲۰۰	کل

در بررسی رابطه بین وضعیت کیفیت و چیدمان مبلمان در پارک مورد مطالعه و رابطه آن با آسایش روحی و روانی معلولان و جانبازان، ابتدا گویه‌های مربوط به هر یک از متغیرهای مستقل و وابسته را جمع می‌کنیم تا نمره کمی برای هر متغیر به دست می‌آوریم. برای بررسی رابطه بین این متغیرها از همبستگی پیرسون استفاده می‌شود که مقدار آن در جدول زیر آمده است که نشان می‌دهد بین متغیرهای مستقل و وابسته رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۵) ضریب همبستگی پیرسون مبلمان و آسایش روحی و روانی

متغیر وابسته	متغیر مستقل	ضریب همبستگی	سطح معناداری
آسایش روحی و روانی	مبلمان	**۰,۹۱۲	۰,۰۰۱

۱۲۰

نتایج ضریب همبستگی بیانگر این است که بین مبلمان پارک دانشجویی بجنورد و آسایش روحی و روانی معلولان و جانبازان همبستگی وجود دارد و این همبستگی مثبت و معنی‌دار ($p < 0/05$) است. چون که سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ است و این مقدار مطلوب است چرا که از ۰/۰۵ کمتر می‌باشد. پس بنابراین فرضیه تحقیق تایید می‌شود یعنی بین مبلمان و آسایش روحی و روانی در این پارک رابطه معناداری وجود دارد.

نتیجه‌گیری

باتوجه به ساختار جدید شهرها و عدم توجه به انسان در طراحی شهری؛ انبوهی از فضاهای دل‌مرده، سرد و بی‌روح در شهرها مشاهده می‌شود که به دور از هرگونه زیبایی و مطلوبیت هیچگونه معنا، مفهوم و عملکردی را القاء نمی‌کنند و نازیبایی و آلودگی بصری بعنوان زخمی بر چهره شهر تأثیری عمیق بر شهروندان و فضای شهری داشته که ماحصل آن بروز نابسامانی‌های لجام‌گسیخته، بی‌هویتی و خلق فضاهای بی‌کیفیت در شهرها بوده است که به مسأله‌ای عادی شده و شهروندان صرفاً به دلیل رفع نیازی ضروری خود در این فضاها حاضر می‌شوند و جایگاه زیبایی، سرزندگی و نشاط بعنوان حلقه گم شده شهروندان و فضاهای شهری، به چشم می‌آید. معلولان و جانبازان، بخشی از افراد جامعه‌اند که همچون سایرین، نیازمند دسترسی و استفاده از امکانات و خدمات عمومی هستند اما، وجود برخی موانع بویژه در نحوه طراحی، معماری و شهرسازی، بسیاری از فضاهای شهری، به ویژه معابر عمومی، پارک‌ها و فضاهای سبز را فاقد شرایط لازم برای برآورده ساختن نیازهای دسترسی افراد معلول نموده است.

در پژوهش حاضر، با استفاده از پیمایش میدانی و نظرسنجی از معلولان و جانبازان استفاده کننده از پارک دانشجوی شهر بجنورد، به ارزیابی میزان تأثیر چیدمان مبلمان پارک مورد مطالعه و وجود امکانات موجود در سطح پارک متناسب با نیازهای روحی و روانی معلولان و ارتباط آنها با آسایش روحی آنها پرداخته شد.

در پاسخ به سوال پژوهش مبنی بر اینکه آیا مبلمان موجود در پارک دانشجویی در جهت تأثیر مبلمان بر ۱۲۱ آسایش روحی و روانی معلولان و جانبازان است یا خیر؟ باتوجه به مطالعات میدانی صورت گرفته و نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها مشخص می‌گردد که در مجموع پارک شهر برای استفاده افراد ناتوان و با معلولیت خاص، از وضعیت مطلوب و رضایت‌بخشی برخوردار نیست لذا لازم است که مسئولان امر، در بکارگیری اصول و قواعد استاندارد طراحی و ساخت و ساز، به خصوص در اماکن عمومی و به ویژه جهت تسهیل استفاده ناتوانان جسمی، اهتمام بیشتری را داشته باشند. از این‌رو متناسب با نتایج به دست آمده از مطالعات میدانی، جهت بهسازی و قابل استفاده بیشتر بودن پارک دانشجویی بجنورد برای معلولان و موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:

- ۱- مسیر اصلی حرکت همواره با دید مستقیم مشخص شده همچنین از بیرون به درون سایت دید کافی وجود داشته باشد.

- ۲- برای ورود به پارک پل‌های ارتباطی کافی وجود داشته باشد. پلکان و سطوح شیب‌دار نرده‌گذاری شود.

- ۳- ایجاد سرویس‌های بهداشتی مناسب و استاندارد ویژه معلولان در این پارک.

- ۴- ایجاد شرایطی جهت دسترسی ایمن و آسان به پارک.

۵- طراحی فضاهای عمومی و مدنی شهری که عرصه بروز افکار و تعاملات مدنی و اجتماعی همه شهروندان بوده و از طریق جلب مشارکت‌های عمومی شهروندان به سلامت و نشاط و شادابی اجتماعی شهروندان منجر می‌شوند.

۶- بالا بودن بودجه مربوط به امور عمرانی و زیباسازی مبلمان پارک مخصوص معلولان و جانبازان.

فهرست منابع

فارسی:

۱- اذانی، مه‌ری و همکاران (۱۳۹۳)، «ارزیابی میزان تناسب فضاهای شهری با معیارهای دسترسی معلولان و رتبه‌بندی مناطق شهری، (مطالعه موردی: شهر دوگنبدان)»، **نشریه علمی و پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی**، س ۱۸، ش ۵۰.

۲- افراسیابی، صادق (۱۳۸۹)، «ارزیابی فضاهای عمومی شهر شیراز با توجه به نیازهای معلولین و جانبازان»، **پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد زابل**.

۳- تقوایی، مسعود و همکاران (۱۳۸۹)، «بررسی و ارزیابی وضعیت پارک‌های شهر اصفهان براساس معیارها و ضوابط موجود برای دسترسی معلولان و جانبازان»، **مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی**، س ۲۱، ش ۳۸، شماره ۲.

۴- تولایی، نوید (۱۳۸۲)، «پیدایش و توسعه شهر از دیدگاه لوئیس مامفورد»، **مجله آبادی**، ش ۴۰.

۵- حبیبی، محسن (۱۳۸۳)، **از شار تا شهر**، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

۶- رفیعی، مهران و امجدی، فریده (۱۳۸۵)، «برنامه‌ریزی تسهیلات پیداده‌روی برای جانبازان»، **همایش ملی مناسب-سازی محیط شهری**.

۷- رفیعیان، مجتبی (۱۳۸۹)، «فضاهای عمومی شهری: بازنگری و ارزیابی کیفی»، **نشریه هنرهای زیبا**.

۸- زیاری، کرامت‌اله و همکاران (۱۳۹۵)، «عوامل موثر در احساس آرامش در فضاهای سبز و تفریحی در شهر کاشان»، **مجله فضای جغرافیایی**.

۹- صادقی، سهیلا و کشتکار قلاتی، احمدرضا (۱۳۹۵)، «تأثیر مولفه‌های منظر شهری در آرامش شهروندان، نمونه موردی: محله کوی معلم شهر بجنورد»، **دوفصلنامه پژوهش‌های منظر شهر**، س ۳، ش ۶.

۱۰- طبیبیان، منوچهر و موسوی، میرجلال (۱۳۹۵)، «بررسی نقش زیباسازی و ارتقاء کیفیت محیط بر سر زندگی شهری، نمونه موردی: باغ شهر تاریخی مراغه»، **فصلنامه معماری و شهرسازی آرمان شهر**، ش ۱۷.

۱۱- خامنه، بهزاد و جنگی، حمید (۱۳۹۳)، «تحلیل فضایی عملکردهای زیباشناسانه در ایجاد آرامش روانی شهروندان (نمونه موردی: منطقه ۶ شهرداری تهران)»، **فصلنامه آمایش محیط**، دوره ۷، ش ۲۷.

۱۲- مویدی، محمد و همکاران (۱۳۹۲)، «بررسی نقش مولفه‌های منظر شهری در ارتقای سطح احساس امنیت در فضاهای عمومی شهری، نمونه موردی: محله اوین تهران»، **فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی**، ش ۳۵.

لاتین:

- 1- Yeats, Mode (1999). *Integrating urban design: Meeting the needs of people*. Velocity 99 Graz Australia. Australia Stud.
- 2- Habib, Farah (2012). Urban public space designing criteria for vulnerable groups, Women and children. *Canadian Journal on Environmental, Construction and Civil Engineering*.
- 3- Sanderson, Mile (2006). An Examination of Planning for Persons with Disabilities in Mid-Size Canadian Municipalities. *A thesis presented to the University of Waterloo in fulfillment of the thesis requirement for the degree of Master of Arts*. University of Waterloo. Canada.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی